

A.1 και A.2: Η αλλαγή του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των ΑΕΙ ήταν μια πράξη που έπρεπε να είχε γίνει πολύ πιο πριν από το 1982. Παρ' όλο που δεν πιστεύω ότι ο νόμος 1268/1982 είναι ο καλύτερος δυνατός, πιστεύω εν τούτοις, ότι η κατάργηση της έδρας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να γίνει δυνατός ο εκσυγχρονισμός λειτουργίας των ΑΕΙ. Η αλλαγή αυτή, σε συνδυασμό με τη δημιουργία θεσμικού πλαισίου χρηματοδότησης της έρευνας στα πανεπιστήμια από το υπουργείο και κατόπιν από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, οδήγησε σε σημαντική βελτίωση των συνθηκών και αναβάθμιση, σε κάποιο ποσοστό, αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο, της έρευνας στα ΑΕΙ. (Δεν είμαι όμως σε θέση να πω το ίδιο και για την εκπαίδευση). Η βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι ίσως μια πιο πολύπλοκη διαδικασία, η οποία, μέχρι να γίνει αποκλειστικά αντικείμενο της πληροφορικής, θα εξαρτάται από την ύπαρξη (εμπνευσμένων δασκάλων) που μεταφέρουν στους φοιτητές τους όχι μόνο γνώση αλλά αποτελούν παράλληλα και ένα υπόδειγμα ζωής. Εάν, και όπου, με τις θεσμικές αλλαγές του 1982 έχει αυξηθεί το ποσοστό αυτού του είδους των ακαδημαϊκών δασκάλων, τότε η εκπαιδευτική διαδικασία έχει βελτιωθεί. Πιστεύω δε ότι σε ορισμένα τμήματα μη κεντρικών ιδίως πανεπιστημίων κάτι τέτοιο έχει συμβεί. Από την άλλη πλευρά οφείλω να διαπιστώσω την ύπαρξη ορισμένων σημαντικών προβλημάτων, που έχουν προκύψει σε σχέση με την αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών. Το ένα πρόβλημα σχετίζεται με τη δυσκινησία των πολυπρόσωπων και με αποφασιστικό ρόλο διοικητικών οργάνων, που οδηγεί σε αδυναμία επεξεργασίας νέων προγραμμάτων σπουδών. Το άλλο πρόβλημα προέρχεται από το γεγονός ότι σε ορισμένα τμήματα, όπου έγιναν αλλαγές του προγράμματος σπουδών, οι αλλαγές αυτές ήταν πάνω-κάτω μια κατάτμηση της ύλης μεγάλων και βασικών μαθημάτων σε μικρά και περιορισμένης ύλης μαθήματα, πράγμα που δεν θεωρώ ότι παίζει θετικό ρόλο στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Έτσι, συμπερασματικά, θα μπορούσα να πω ότι ο πτυχιούχος της δεκαετίας του '80 για ορισμένα τμήματα, όπου η αλλαγή του θεσμικού πλαισίου επέ-

δρασε ευνοϊκά, είναι καλύτερος από αυτόν της δεκαετίας του '70, για τα περισσότερα όμως τμήματα το επίπεδο grosso modo παραμένει το ίδιο.

A.3: Σύμφωνα με όσα ήδη έχω αναφέρει γίνεται φανερό πως πιστεύω ότι, με τις παρούσες τουλάχιστον συνθήκες, το επίπεδο και η διάρκεια ενασχόλησης των διδασκόντων είναι καθοριστικός παράγοντας για την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Με δεδομένο δε ότι ο αριθμός των φοιτητών στη σχολή μας, ανά έτος, είναι σχετικά μικρός, είναι δυνατόν, ακόμη και οι από καθέδρας διαλέξεις να πάρουν τη μορφή σεμιναρίου. Είναι φανερό ότι σε μια ιατρική σχολή οι εργαστηριακές και κλινικές ασκήσεις παίζουν βασικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιστεύω, πάντως, ότι πολλές εργαστηριακές ασκήσεις θα εξελιχθούν στο άμεσο μέλλον σε προσωπική-εξατομικευμένη παρακολούθηση με τη βοήθεια προγραμμάτων εξομοίωσης ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Η ιατρική σχολή του πανεπιστημίου Πατρών άρχισε να λειτουργεί το 1977. Έτσι, η τελευταία δεκαετία είναι, πάνω-κάτω, και η δεκαετία ανάπτυξης της σχολής. Με αυτά τα δεδομένα θα μπορούσα να πω ότι η έρευνα στη σχολή μας είχε ικανοποιητική ανάπτυξη. Εν τούτοις, η επίπτωση που είχε η ανάπτυξη της έρευνας στο περιεχόμενο και τις μορφές της διδασκαλίας είναι μάλλον μικρή και σχετίζεται με τη δημιουργία ορισμένων κατ' επιλογήν μαθημάτων, με γνωστικό αντικείμενο σχετικά με το ευρύ ερευνητικό αντικείμενο των διδασκόντων. Βέβαια, θα πρέπει να τονίσω ότι το «πρόγραμμα κορμός» της ιατρικής εκπαίδευσης είναι διεθνώς αρκετά αυστηρά καθορισμένο, ακόμη και από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας. Έτσι, θα μπορούσα να πω ότι η ιδιαιτερότητα μιας σχολής αναδεικνύεται από τα κατ' επιλογήν μαθήματα.

Νομίζω το τμήμα οικονομικών σπουδών του πανεπιστημίου Πατρών, που είναι εγκατεστημένο στο Αγρίνιο, είναι ένα τυπικό παράδειγμα του πόσο καταστρεπτική είναι για την ανωτάτη παιδεία η συνεχιζόμενη δημιουργία νέων πανεπιστημίων ή νέων τμημάτων, χωρίς στοιχειώδη προγραμματισμό, ιδιαίτερα σε πόλεις που από τη μία επιδιώκουν τη δημιουργία

τους και από την άλλη αδυνατούν να προσφέρουν στοιχειώδεις συνθήκες διαβίωσης διδασκόντων και διδασκομένων. Στο σημείο αυτό αξίζει μια αναφορά στις ιατρικές σχολές. Το 1977 δημιουργήθηκαν δύο νέες ιατρικές σχολές, των Ιωαννίνων και της Πάτρας, με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών υγείας στη Δυτική Ελλάδα, την αποκέντρωση των νοσοκομείων της Αθήνας και Θεσσαλονίκης από ασθενείς και την ελάττωση του μεγάλου αριθμού φοιτητών των ιατρικών σχολών του κέντρου. Ο πρώτος στόχος μόλις τώρα -15 χρόνια μετά- αρχίζει να επιτυγχάνεται με τη λειτουργία των δύο νέων πανεπιστημιακών νοσοκομείων. Ο δεύτερος στόχος ξεχάστηκε από την πρώτη ημέρα. Οι δύο κεντρικές σχολές διατήρησαν τον αριθμό των φοιτητών τους και προστέθηκαν οι φοιτητές των δύο νέων σχολών. Λίγα χρόνια αργότερα δημιουργήθηκε η ιατρική σχολή της Κρήτης και λίγο μετά της Αλεξανδρούπολης. Η πρώτη, για λόγους που δεν είναι της ώρας να συζητηθούν, πήγε καλά. Η δεύτερη εγκαταλειμμένη στην τύχη της αδυνατεί να αποκτήσει τις στοιχειώδεις συνθήκες επιβίωσής της. Κι ενώ θα περίμενε κανείς να συνετιστούμε, προχωρούμε ακάθεκτοι και στη δημιουργία νέας ιατρικής σχολής στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας. Οι πρώτοι φοιτητές -αν δεν κάνω λάθος- έχουν ήδη εισαχθεί πριν από την εκλογή έστω και ενός καθηγητή, και σε ένα πανεπιστήμιο που αδυνατεί να παράσχει τις στοιχειώδεις συνθήκες διδασκαλίας. Δυστυχώς, τα ίδια χονδροειδή λάθη επαναλαμβάνονται και μάλιστα σε μια χώρα που έχει -αν δεν κάνω και πάλι λάθος- το μεγαλύτερο ποσοστό γιατρών μετά το Ισραήλ.

B.1 και B.2: Η ιατρική, αν είναι επιστήμη, είναι οπωσδήποτε μια ετερόφωτη επιστήμη. Η εξάρτησή της από τη βιολογία, τη φυσική και τη χημεία είναι προφανής και η εξέλιξη και τα επιτεύγματά της είναι αποτέλεσμα της εφαρμογής των αρχών των ανωτέρω επιστημών. Τα κύρια επιτεύγματα της ιατρικής είναι η πρόληψη και η θεραπεία των λοιμωδών νοσημάτων, η σημαντική πτώση της βροφικής θνησιμότητας σε ορισμένες περιοχές του κόσμου, η ανάπτυξη της χειρουργικής και η θεραπεία ορισμένων ενδοκρινολογικών

νοσημάτων με χορήγηση ορμονών (π.χ. διαβήτη). Όλα τα παραπάνω οδήγησαν σε σημαντική αύξηση του ορίου ζωής. Ο άνθρωπος όμως δεν είναι αθάνατος. Έτσι, στις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται μια δραματική αύξηση των εκφυλιστικών νοσημάτων (καρκίνος, καρδιαγγειακά νοσήματα, εκφυλιστικά νοσήματα του νευρικού συστήματος κ.λπ.). Η διάγνωση και θεραπευτική παρέμβαση στα νοσήματα αυτά είναι μια πολύ ακριβή ιστορία. Έτσι, οι αποφάσεις για μια πολιτική υγείας είναι προϊόντα μιας ιδιαίτερα περίπλοκης διαδικασίας, όπου οι επιστήμες της οικονομίας και οι κοινωνικές επιστήμες έχουν πολύ σοβαρό λόγο. Οι ιατρικές σχολές έχουν αποτύχει, παρά τις μερικές και περιορισμένες προσπάθειες, να εισαγάγουν στα προγράμματά τους κάποια γνωστικά αντικείμενα από το χώρο των κοινωνικών επιστημών, που θα δίνουν τη δυνατότητα στους μελλοντικούς γιατρούς να κατανοούν τους όρους, κάτω από τους οποίους καλούνται να ασκήσουν την επιστήμη τους.

Το πιο σοβαρό, όμως, είναι ένα άλλο σημείο. Οι φοιτητές της ιατρικής, στην ουσία, δεν εκπαιδεύονται για να λειτουργούν στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας περίθαλψης. Δεν μπορώ να πω αν υπάρχει διατυπωμένη-κωδικοποιημένη ή έκφραση της ανάγκης ανάπτυξης της πρωτοβάθμιας περίθαλψης από κοινωνικούς φορείς, αλλά ασφαλώς είναι διατυπωμένη από το υπουργείο Υγείας τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια περίπου. Παρ' όλα αυτά, οι φοιτητές της ιατρικής συνεχίζουν να εκπαιδεύονται μόνο στα τριτοβάθμια νοσοκομεία όπου, μεταξύ άλλων, καλλιεργείται ένα «καταναλωτικό» και «αυταρχικό» πρότυπο ιατρικής, που στην ουσία δεν εξυπηρετεί τις καθημερινές ανάγκες των πολιτών.

Γ.1: Όπως έχω ήδη αναφέρει, το σύνολο σχεδόν (με ελάχιστες εξαιρέσεις) των ιατρικών σχολών της Ευρώπης ακολουθούν παρόμοια προγράμματα. Έτσι, η ένταξη της Ελλάδος στην ΕΟΚ δεν οδηγεί υποχρεωτικά σε αλλαγή ή σε σημαντικές τροποποιήσεις των προγραμμάτων σπουδών. Εκείνο που απαιτείται είναι η βελτίωση της ποιότητας των διδασκόντων, η αύξηση του χρόνου –για τις κλινικές ειδικότητες– απασχόλησης με τη διδασκαλία

και έρευνα και η ανάπτυξη της υλικοτεχνικής υποδομής, ιδίως στις βασικές ιατρικές επιστήμες. Οπωσδήποτε μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σε ξένες γλώσσες και ξένη βιβλιογραφία.

Γ.2: Θα απαντήσω στην ερώτηση αυτή ξεκινώντας από το τέλος. Θεωρώ τη φράση: «στις συνειδήσεις της ευρωπαϊκής πανεπιστημιακής κοινότητας... κ.λπ.» υπερβολική. Οπωσδήποτε ο ανταγωνισμός για τη δημιουργία μιας υψηλού επιπέδου επιστημονικής παράδοσης μεταξύ των πανεπιστημίων μπορεί να είναι ένα υγιές χαρακτηριστικό. Ας δούμε όμως τι συμβαίνει στην πραγματικότητα. Κατ' αρχήν, στην Ευρώπη η συντριπτική πλειονότητα των πανεπιστημίων εξαρτάται από την κρατική επιχορήγηση, πράγμα που οδηγεί στη συμβίωση καλών, μέτρων, και κακών, διότι, όπως είναι γνωστό, η επιβίωση ενός πανεπιστημίου δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της επιστημονικής ποιότητας αλλά, κυρίως –θα έλεγα– άλλων παραγόντων με προεξάρχουσα την πολιτική σκοπιμότητα. Η Ιταλία είναι ένα χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα, όπου και πολλά μέτρια πανεπιστήμια επιβιώνουν και όπου ακόμη και οι διαδικασίες εκλογής πανεπιστημιακών δασκάλων επηρεάζονται σημαντικά από κριτήρια, που κάθε άλλο παρά αξιοκρατικά μπορούν να χαρακτηρισθούν. Αν τώρα μετακινηθούμε στη Μεγάλη Βρετανία, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι τα τελευταία χρόνια πολλά εργαστήρια σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα έχουν κλείσει. Αυτό είναι αποτέλεσμα του άκρατου νεοφιλελευθερισμού, που επικράτησε στη χώρα αυτή, όπου αρκετές χρηματοδοτήσεις διακόπηκαν με κριτήρια οικονομικά και όχι επιστημονικά. Αποτέλεσμα αυτών είναι η υποβάθμιση της έρευνας σε ορισμένους επιστημονικούς χώρους, όπως της υγείας, και η μετανάστευση επιστημόνων υψηλού επιπέδου στις Η.Π.Α. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα θα ήθελα να πω ότι, με δεδομένη τη χαμηλή χρηματοδότηση και τη σπανιότητα επιστημόνων πολύ υψηλού επιπέδου, είναι απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων και όχι ο ανταγωνισμός.

Η προσπάθεια για προσέλκυση ερευνητικών κενδυλίων από την ΕΟΚ, ορι-

σμένων τουλάχιστον πανεπιστημίων της χώρας μας, είναι πολύ έντονη και πολλές φορές επιτυχής. Στο σημείο αυτό, όμως, θα ήθελα να τονίσω δύο πράγματα. Το πρώτο είναι ότι τα κονδύλια, ακόμη και όταν χορηγηθούν, πολύ σπάνια είναι δυνατό να αντικαταστήσουν την κρατική επιχορήγηση. Το δεύτερο είναι ότι τα κονδύλια που προέρχονται από τα ΜΟΠ και τα ΣΠΑ χορηγούνται με κριτήρια, τα οποία κάθε άλλο παρά αξιοκρατικά μπορούν να θεωρηθούν, με αποτέλεσμα την κατασπατάληση σημαντικών ποσών από αυτά τα προγράμματα. Τα παραδείγματα δυστυχώς είναι πολλά. Τέλος, για το θέμα της προσέλκυσης υψηλής στάθμης καθηγητών από το εξωτερικό ελληνικής καταγωγής, ή και όχι, εκείνο που μπορώ να πω είναι ότι κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά δύσκολο: πρώτον, διότι οι μισθοί των πανεπιστημιακών, σε σχέση με αυτούς των χωρών της ΕΟΚ, είναι εξαιρετικά μικροί, και, δεύτερον, διότι το επίπεδο της χρηματοδότησης της έρευνας στην Ελλάδα είναι επίσης το χαμηλότερο (σε ποσοστό του ΑΕΠ) από όλες τις χώρες της ΕΟΚ, της Πορτογαλίας συμπεριλαμβανομένης. Ας μου επιτραπεί να τονίσω ότι, αν αυτοί οι δύο συντελεστές δεν βελτιωθούν δραστηρικά, ας μην περιμένουμε κάποια ουσιαστική βελτίωση του επιπέδου της διδασκαλίας και της έρευνας στα ΑΕΙ.

Γ.3: Κατ' αρχήν, θα ήθελα να τονίσω ότι μέσα στα πανεπιστήμια και ιδιαίτερα στο μικρότερο χώρο των σχολών και τμημάτων, μια πολύ σημαντική αντίθεση είναι η σύγκρουση προσωπικών συμφερόντων που εκ των υστέρων αποκτά ιδεολογική επίφαση, χωρίς να ξεκινά από ιδεολογικές αντιθέσεις.

Η έννοια του εκσυγχρονισμού είναι για μένα πολύ ασαφής, ή τουλάχιστον δεν πιστεύω ότι όλοι όσοι ορίζουν τους εαυτούς τους ως εκσυγχρονιστές εννοούν το ίδιο πράγμα. Εν πάση περιπτώσει, υπάρχει ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα εκσυγχρονισμού, που είναι αυτό της λειτουργίας του υπουργείου Παιδείας. Το υπουργείο Παιδείας συνεχίζει να λειτουργεί με δομές και νοοτροπίες της δεκαετίας του 50 και του 60, γεγονός που δημιουργεί πολύ σοβαρή τροχοπέδη στη λειτουργία των ΑΕΙ και ευθύνεται για την απώλεια σοβαρών ευκαιριών χρηματοδότησης της τεχνολογικής

υποδομής των ΑΕΙ (πρόγραμμα ΣΓΠΑ πρόγραμμα STRIDE κ.λπ.). Το αίτημα των πανεπιστημίων για τη δημιουργία γενικής γραμματείας έρευνας στο υπουργείο Παιδείας ούτε καν συζητείται, ενώ η πρόταση για δημιουργία ομάδων κρούσης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν επείγοντα προβλήματα, όπως αυτά της χρήσης κονδυλίων από την ΕΟΚ, προσκρούει στην αντίδραση που προέρχεται από τη γραφειοκρατία του υπουργείου. Θεωρώ ότι ο εκσυγχρονισμός του υπουργείου Παιδείας είναι η πρώτη προτεραιότητα στο χώρο της παιδείας.

Να γυρίσω όμως στα πανεπιστήμια και τα οράματά τους. Κατ' αρχήν δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι φοιτητές είναι ένας πληθυσμός παροδικός για τα πανεπιστήμια. Τα παιδιά, ανάλογα με την ιδεολογία τους, έχουν οράματα για την κοινωνία όπου θέλουν να ζήσουν κι εκείνο που ζητάνε από το πανεπιστήμιο είναι μια σωστή εκπαίδευση. Μερικές φορές αναρωτιόμαστε, μερικοί από τους διδάσκοντες της ιατρικής σχολής του πανεπιστημίου Πατρών, κατά πόσο είμαστε σε θέση να ανταποκριθούμε, κατά πόσο μπορούμε να δώσουμε στους φοιτητές μας τόσα, όσα αυτοί μπορούν να πάρουν ή ζητούν από μας. Λέγοντας τα παραπάνω δεν σημαίνει ότι δικαιολογώ κάθε «κατάληψη» ως προϊόν του αιτήματος των φοιτητών για καλύτερη εκπαίδευση. Κάθε άλλο. Το ερώτημα όμως είναι ποιοι από τους διδάσκοντες και με ποια οράματα θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν πρόσωπο με πρόσωπο αυτά τα φαινόμενα. Νομίζω πολύ λίγοι.

Το αν υπάρχουν ή όχι οράματα και ποια είναι, σ' αυτούς που είναι σταθερός (μόνιμος ή μη) πληθυσμός του πανεπιστημίου, αυτό νομίζω, ορίζεται περισσότερο από τη σχέση του καθενός με το πανεπιστήμιο παρά από εξωτερικούς ή διεθνείς παράγοντες. Κι εδώ θα μπορούσε να πει κανείς ότι έχουμε δύο κατηγορίες μελών ΔΕΠ. Η πρώτη κατηγορία είναι αυτοί οι οποίοι θεωρούν το πανεπιστήμιο τον κύριο ή τον μοναδικό τόπο εργασίας και έκφρασης της δημιουργικότητάς τους. Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτοί που χρησιμοποιούν τον πανεπιστημιακό τίτλο, προκειμένου να έχουν άλλα πλεονεκτήματα εκτός πανεπιστημίου (ιδιωτικό επάγγελμα, κατάληψη διοικητικών θέσεων με υψηλές αμοιβές κ.λπ.). Οι δύο κατηγορίες κατα-

νέμονται σχεδόν ισότιμα σε όλες τις ακαδημαϊκές βαθμίδες. Το αν η δεύτερη κατηγορία έχει οράματα που σχετίζονται με το πανεπιστήμιο, δεν το ξέρω. Πολλοί, όμως, από αυτούς που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία οραματίζονται και αγωνίζονται για να γίνουν τα πανεπιστήμια κέντρα παραγωγής πολιτισμού, μέσα από την έρευνα και τη διδασκαλία. Άλλωστε, αυτό είναι το όραμα κάθε πανεπιστημιακού που αγαπά τη δουλειά του. Αν και συχνά αυτοί οι άνθρωποι μου θυμίζουν τον ήρωα ενός παλιού έργου του Κουρσάβα που, ενώ ζούσε σε μια αθλιότητα, ονειρευόταν με ανοιχτά τα μάτια χρυσά παλάτια. ■